

Magyar kultúrával Európába(n)

Az Európa-Házba való törekvés lázában - amikor is több bennünk az illúzió, mint a félelem - sokszor elfeledkezünk nyilvánvaló dolgokról. A legnagyobb tévedés az szokott lenni: minél „európaibb” vagyok, annál inkább befogadnak majd. Ez a felfogás legalább két helyen sántít. Egyrészt nem biztos, hogy értelmes cél-e: hasonlítani valamiféle arctalan szűrkeségre. Másrészt pedig ilyen, - hogy „egységes (vagy tipikus) európai” - nem is nagyon van. Európa éppen attól Európa, hogy sokféle. Európa ma is azt becsüli, aki különbözik. Mert a más: szép, érdekes. Mi, magyarok – ilyenek vagyunk.

A magyar furcsa szerzet: nem tartozik a Nyugathoz sem, de a Kelethez sem. Északhoz sem, Délhez sem. Tipikus Közép-európai nép vagyunk.

Európa *földrajzi közepe* a Kárpátoktól kissé keletre van;

népességi központja pedig a Kárpát-medencétől nyugatra, valahol a Morva-vidéken van;

közlekedési központja a Kárpát-medencében van.

Itt találkoztak az (északról jött) szláv, a (délről jött) román, a (nyugatról jött) germán és a (keletről jött) uráli nyelvcsaládok. Már a X. században kialakult itt ez a tarka etnikum. A horvátoknak előttünk, az osztrák-németeknek csak ideérkezésünk után 100 évvel lett államuk. Az államok kialakulása óta itt nem tűntek el népek, sőt - épp a közelmúlt eseményei során - a korábban kisebb népcsoportok új államokat alapíthattak. Minden küzdelem ellenére a népek megmaradtak itt. Nincs más esélyünk, mint (megtanulni) egymás mellett élni.

Az előadás - mint a magyar igazság - három részből áll, meg egy a ráadás.

1. Mit hoztunk magunkkal keletről?
 2. Mit adtunk Európának és a világnak 1100 év során?
 3. Mi az, amit mi ma is tudunk, s ők nem?
- + Esélyeink, feladataink útravaló.

1. Mit hoztunk magunkkal keletről?

Egy korabeli (1050-1052 között) szemtanú (Gardizi) ezt írja a magyarokról:

„A magyarok szemrevaló és szép külsejű emberek, nagy testűek, vagyonosak és szembetűnően gazdagok, amit kereskedelmüknek köszönhetnek. Ruhájuk brokátból készült, fegyvereik ezüsttel vannak kiverve és gyönggyel van berakva.”

Bejön tehát ez a nép ide, s - életmódjából adódóan - zsákmányszerzésből (is) él. Sajátos harcmodora van: nagyon fegyelmezett, összehangolt könnyűlovas csapatok, ezek mozgékonyak, rugalmasak. Egy kisebb csapat támad, majd megfutamodást színlel. Az üldözés során az ellenfél hadrendje megbomlik, s ekkor támad - esetleg több oldalról is - a főszereg. Ekkor a megfutamodottak is visszafordulnak, így az ellen kelepcébe kerül. A magyarok nyílzáporral harcolnak, közelharcba ritkán bocsátkoznak. Ezért nem ér sokat velük szemben a páncél. Az ún. visszacsapó íj (hivatalosan valójában reflex-íj) által kilőtt vessző átüti a páncélt. Ez ellen a harcmodor ellen sokáig nem volt védekezés. Európa ajándékokkal, békemegváltó adókkal tartotta vissza a magyarokat, akik ezidőtájt a térségben az egyensúly szerepét játszották.

- A morvákat támogatva megakadályozták a frankok kelet felé való terjeszkedését.
- Az északi (nyugati) és déli szlávok közé éket vertek.
- Később akadályozták a germánok kelet felé, s a bizánciak nyugat felé való terjeszkedését.

A magyarság IX-X. századi történelme szorosan összefonódik az egyetemes európai történelem alakulásával.

A Nyugat rákényszerült az összefogásra, hogy megvédje magát. Harcmódot váltott: nagy erőket összpontosított, nem hagyta a támadó hadrendet felbomlani. 933-ban Merseburgnál (I. Henrik), 955-ben az Augsburg melletti Lech-mezőn (I. Ottó) vereséget szenvednek a magyarok. S gyorsan váltanak. Abbahagyják a kalandozásokat, megszerzik államukat. Mégpedig nem frank vagy germán mintára, hanem sajátos, egyéni módon: a nemzetségi szállásföldek egyesítése révén, a hadiutakra cserépvárakat emelve.

Már ez a történet is tanulságos volt a Nyugat számára.

De mit adtunk még Európának?

Szellemiséget

Ez a furcsa nép jött keletről, s hozta magával „furcsa” kultúráját, hiedelemvilágát. Képzete szerint a világ három részre tagolódik: a (hét rétegből álló) felső világ, ahol a jóteköny szellemek laknak (mennyország); a középső világ, a földi élet maga; az alsó világ, ahol csúszómászók élnek (pokol). Ezeket a világokat az életfa vagy világfa köti össze, de a sámán vagy a táltos különleges pillanatokban közvetíteni tud az ember és a szellemvilág között. Ugyanakkor a keresztény értékrend nem volt idegen a honfoglaló magyarság számára. (A bezdédi tarsolylemezen együtt ábrázolják az életfát és az annak bokrán lévő keresztet) Ez az ősi hiedelemvilág, ez az érték nyomokban ma is megvan, csak rejtőzködve.

Mi hoztuk be a 7-es számot, mint meseszámot: hét törzs, hét vezér, hét úr. A kezükön lévő terület az uruszág (ország), amit uralnak. Ezt a logikát vették át más népek is a magyaroktól: Herrschaft (német), signoria (olasz), panstvi (cseh), paristwo (lengyel).

A hetedhét ország és a hét országra szóló lakodalom azt jelenti, hogy az a hét vezér hét országára – azaz az egész magyar birodalomra - terjedt ki.

Mesterségeket, tárgyakat

Mi ismertettük meg Európával

- a tulipánt;
- a cserépüstöt;
- a bőrcserzést;
- a nyeregkészítést;
- az ötvösmesterséget (vékony ezüstlemez, nagyon aprólékosan megmunkálva) (a másik, ötvösművészettel foglalkozó nép Európában, a mór);
- a geometrikus mintázatú szövést;
- az egyélű hajlított szablyát (a Nyugat-Európában a kétélű kard járta).

Nem nomád, hanem félnomád nép voltunk. Nemcsak állattenyésztéssel és zsákmányszerzéssel foglalkoztunk, de kézműveseink is voltak, s a földet is műveltük. Finnugor eredetű szó: a vasverő (kovács), a fazekas, a fonó; török eredetű: az ács, a szűcs.

Végleg eltűnt, pedig értékes kultúrát képviselt: a jurta, a visszacsapó íj, a víz tárolására és szállítására szolgáló bőrtömlő.

2. Mit adtunk Európának és a világnak 1100 év során?

Itt van tehát egy nép, amely bejött keletről. Vadabb volt, mint az itt élők. Azután hirtelen, egyszer csak vált: letelepszik, elsősorban földműveléssel foglalkozik, felveszi a római katolikus vallást. Naná, hogy bizalmatlanul néztek rá!

Az azóta eltelt 1100 esztendő legnagyobb vívmánya, hogy még mindig megvagyunk. Ez Európának is jó. Nálunk álltak meg a tatárok, és nálunk a törökök. 300 év az iszlámmal szembeni harccal telt el. Volt, aki katonai erővel vette fel a harcot (Hunyadi János, Corvin Mátyás, Zrínyi Miklós), és volt, aki önálló hadsereggel, ravasz politizálással, Európai méretekben gondolkodva (Bethlen Gábor).

Adtunk a keresztény világnak 8 szentet és 9 boldoggá avatottat.

S a kultúra fájának minden ágacskáján ott van egy-egy magyar gyümölcs is. A világ persze közben megváltozott. Már nem azt tartjuk számon, hogy egy egész nép kultúrája hogyan hat. Hanem azt, hogy a nép egy-egy kiválóságának zsenialitása hogyan járul hozzá az egyetemes európai kultúra fejlődéséhez.

Művészetek

Zene

- Liszt Ferenc, egész Európát bejárja, mint ünnepezt zongoraművész. A zongorajáték új technikáját tanítja követőinek. Zeneszerzőként megteremti a szimfonikus költemény műfaját.
- Bartók Béla, világhírű zongoraművész, népzene kutató (kutatási területe: az egyes népek népzenejének egymásra hatása), zeneszerző. Zenéje: fegyelmezett szerkesztés, klasszikus formai egyensúly és magasrendű művészi tartalom. Különlegessége a nagy összefüggések megragadása. Művészete újszerűen nemzeti, egyben egyetemes. A népzene gyűjtés élharcosa.
- Kodály Zoltán, zenetudós, népzene gyűjtő, zeneszerző. Kodály-módszer: Szolfézs és szolmizáció. Javaslat: „Legyen a zene mindenkié!”
- Ligeti György a legnagyobb, ma élő, világhírre szert tett magyar zeneszerző.

Képzőművészet

- Zichy Mihály, a grafika megújítója, realizmus, a cár udvari festője.
- Csontvári Kosztká Tivadar, varázsos színvilág, mágikus-realista hangvétel, szuverén szimbólumteremtő erő. Kidolgozta a színek világításbeli fokozatainak törvényét, a napút festészetet.
- Victor Vasareli, festőművész. Kifejleszti a kinetizmus alapjait, a kockából, körből kiinduló elemek formanyelvét, a látzati kombinációk művészetét.
- Moholy-Nagy László, a Bauhaus tanára.

Irodalomban - nyelvi korlátaink miatt - sajnos nem tudunk áttörni. Talán csak Petőfi Sándor. (Pedig hát: Arany János, Ady Endre, József Attila!). Napjaink sikere: Kertész Imre Nobel-díja és Esterházy Péter nemzetközi elismertsége.

Film

Cukor György, Jancsó Miklós, Szabó István, Koltay Lajos.

Technika

Csillagászat

- Konkoly Thege Miklós érdeme a rendszeres észlelés megkezdése.
- Gothard Jenő először fényképez szupernovát (1885).

Fényképészet

- Petzval József mérnök, a nagyerejű fényképészeti lencse (rövid exponálási idő) kifejlesztése.
- Riszdorfer Ödön, a fénymérő, illetve a félautomata és automata fényképezőgép (1930), a Kodak Six-20 (1939) kifejlesztője. Előfutára is magyar: Mihályi József.
- Roth Andor, a közvetlen pozitív fényképészeti eljárás DTR (1939) kidolgozása. (A polaroid csak 1947-ben jelent meg.)
- Gáspár Béla a színroncsolásos színes fényképészeti eljárás kifejlesztője.
- Gábor Dénes a holográfia kifejlesztője (1948).

Nyomdászat

- Tóthfalusi Kis Miklós a betűmetszés mestere, az antikva betűk megalkotója. A francia udvar csak tőle rendelt.
- Ifj. Kner Ödön. A fényszedőgép kifejlesztője (1927).

Elektromosság, távközlés

- Déry Miksa, Bláthy Ottó Titusz, Zipernowszky Károly: a transzformátor (1882).
- Puskás Tivadar: a telefonközpont (1879).
- Mihály Dénes érdeme az első sikeres televízió adó-vevő, a Telehor. (Rezgőtűk-rős, 1919)
- Goldmark Péter Károly, az első, gyakorlatban használható színes TV-rendszer (1940) kifejlesztője.
- Balogh Tibor, napjaink mérnöke, a háromdimenziós TV fejlesztője.

Közlekedés

- A kocsi. (Eredetileg: kocsi szekér. Vö. az angol coach szóval) Az első kocsiábrázolás is magyar (Budakalász).
- Bánki Donát és Csonka János a porlasztó (1891) feltalálói.
- Galamb József, az autó sorozatgyártásának kifejlesztője: Ford-T. (1908).
- Járay Pál, az áramvonal szerepe, ilyen járművek, szélcsatorna (1910).
- Az európai kontinens első földalatti vasútja, a millenniumi földalatti vasút (1896).
- Kandó Kálmán, a váltakozó áramú villamos vontatás úttörője, a fázisváltós rendszer kifejlesztője (1920).
- Forró Albert harmadmagával a repülőgép-sugarhajtómű kifejlesztője (1944).
- Kármán Tódor a rakétatechnika mérnöke, űrprogram, katonai helikopter.
- Az amerikai űrprogramban még további 8 magyar vesz részt: Goldmark Péter Károly, Kálmán Rudolf Emil, Siegmeth Alfréd, Molnár László Árpád, Domokos István, Vasvári Mihály, Pavlics Ferenc, Izsák Imre.

Építészet

- Türr István, a korinthuszi csatorna tervezője (1893) A főmérnök is magyar: Gerschner Béla)
- Steindl Imre, építészmérnök újítása: egyetlen, összefüggő, 2-5 m vastag talp, mint épület-alap (Magyar Országház 1904).
- Szeremlei Miklós nevéhez fűződik a londoni Parlament köveinek konzerválása (1855).

Matematika, számítástechnika

- Bolyai János, a nem euklideszi geometria kidolgozója (1832. Ld. még Lobacscevszkij, Gauss).

- Neumann János, a számítástechnika alapjainak lerakása. Az előre elkészített programok koncepciója, a modern számítógépek működésének logikája, vagyis a programozható számítógép hardver és szoftver alapjai (1946).
- Többek között Kemény János nevéhez is fűződik a BASIC számítógépes nyelv kidolgozása (1967).

Orvostudomány

- Semmelweis Ignác a gyermekági láz megszüntetője, a klórmeszes kézmosás bevezetője (1848).
- Szent-György Albert, az élet kutatása, C-vitamin (1937).
- Szondi Lipót, orvos és pszichológus. A sorselemzés módszere és a hozzá tartozó teszt.

Atomkutatás

- Wigner Jenő és Szilárd Leó, atombomba (Fermivel együtt az atomreaktor szabadalma).
- Teller Ede, H-bomba.

Egyebek

- Szilvai Kornél, a száraz poroltó (1923) kifejlesztője.
- Irinyi János, a robbanás- és zajmentes gyufa feltalálója (1836).
- Az izzólámpa korszerűsítésében több magyar is részt vett. A wolframszál kifejlesztése: Hanaman Ferenc és Juszt Sándor (1904), Bródy Imre: a kripton-égő (1936).
- Eötvös Loránd: a torziós inga feltalálója (1890) (olajkutatás).
- Preysz Móricz nevéhez fűződik a bor csírátlanítása (1861) (Pasteur csak 1865)
- Bíró László a golyóstoll feltalálója és kifejlesztője (1939).

A játékos kedvűek

- Kempelen Farkas, beszélőgép és sakkautomata.
- Rubik Ernő, bűvös kocka.

Akiknek nem sikerült

- Schwartz Dávid, a merev rendszerű, könnyűfémből készült kormányozható lég-hajó (1897) (Zeppelin megvette a szabadalmát és azáltal lett világhírű)

- Jedlik Ányos, a dinamó feltalálója (1861). (Siemens csak hat évvel később).

Társadalomtudomány

- Bálint Mihály, a pszichoszomatikus gyógy mód megalapítója.
- Ferenczi Sándor, a bioanalízis kidolgozója.
- Lukács György gondolkodó, filozófus, a marxi tézisek humanista megközelítése.
- Rocheim Géza, primitív kultúrák vizsgálata.
- Kőrösi Csoma Sándor az első tibeti-angol szótár elkészítője.

A Nobel-díjasok között 13 magyar, vagy magyar származású van.

Sport

Akik megújították saját sportágukat: Papp László ökölvívás, Balczó András öttusa, Egerszegi Krisztina úszás, a foci Aranycsapat és a vízilabdacsapat többször is.

De azért mondjunk valamit a magyar nép közös eredményeiről is. Nem lett ugyan európai hatása, de korát megelőzte, vagy más szempontból egyedülálló kincs:

- A székelykapu szerkezete, motívumkincse
- A tordai országgyűlés (1558) kihirdeti a négy „recepta religio” elvét, amely (ha nem meríti is ki a modern-kori tolerancia ismérveit, de) példa nélkül áll az európai egyháztörténetben.
- Az 1506-os agyagfalvi székely nemzetgyűlés kimondta, hogy a hazaárulót és azt, aki a törvényes király ellen bujtogat, száműzni kell Székelyföldről. De a legdicsőbb törvényt is itt és ekkor fogalmazták meg: az ilyen bűnösnek csak a király vagy az egész székely nemzet kegyelmezhet meg. Azaz a XVI. század legelején kimondták a népfőlség intézményét, egy szintre helyezték a király és a nép hatalmát. (Az angol polgári forradalomra még több mint 130 évet kell várni.)

3. Mit az, amit mi ma is tudunk, s ők nem?

Mit viszünk magunkkal a harmadik évezred Európájába?

Mindenekelőtt anyanyelvünket. Ezt a sajátos, nagy kifejező erővel bíró, állandóan megújuló, de régi rétegeit is megtartó nyelvet. Hangsúlyos és időmértékes verselésre is alkalmas. A harmadik legritmusosabb nyelv a világon (1. latin, 2. ógörög, de ezek holt

nyelvek) Különlegesség, hogy a magyarban elől szerepel a családnév, utána a keresztnév.

A magyar koronát. Olyan nagy nemzetnek, mint az angol sincs ilyen. Tudniillik ők minden királynak újat csináltattak. A Szent Korona a magyar államiság jelképe.

A Kárpát-medencében van a legtöbb, a civilizáció által még tönkre nem tett kirándulóút, erdei kerékpárút.

A gyógyvizekre épülő fürdőkultúra lehetősége. (Ásványvizeinket már nem tudjuk eladni, mert a Nyugat szabvánnyal védte le a sajátját: azaz bizonyos mennyiségnél több ásványvíz nem lehet a vízben.)

Az egyszólamúságot és a pentatóniát. (Latin-Amerikában és Kínában van még ilyen)

A felgyűjtött, megismert és rendszerezett folklórt. Európában előbb halt ki a néphagyomány, mintsem a tudomány a népművészet kutatása felé fordult volna. A magyarok ebben is kivételek. Vikár Béla, Bartók Béla és Kodály Zoltán gyűjtéseiből tudjuk, hogy mit és hogyan énekeltek 150 évvel ezelőtt.

Martin György kifejlesztette, hogy hogyan lehet adekvátan lejegyezni a néptáncot. Mi nem sejtjük, nem következtetünk arra, hogy milyen volt (lehetett) korábban. Mi tudjuk!

A népművelést, amely sajátos magyarországi „találmány”. Máshol fejlesztők, animátorok, tanítók stb. vannak.

A cifraszúrt, a ködmönt és a subát.

A magyar konyhát. A pörköltöt, vagyis a guláscht. A disznósíron párolt hagyma, mint alap. A töltöttkáposztát (iráni eredetű). A réteskultúrát (török eredet).

A házasságkötés szokásában az esküt (más nyelven nem esküvőnek hívják) és a kettős lakodalmat (mind a menyasszony, mind a vőlegény házában).

Egyedül nálunk hívják Jézus anyját Boldogasszonynak. Nálunk nincs Szent Mária (Santa Maria), mert ez nekünk idegen. A Boldogasszonyt viszont mások nem tudják értelmezni. Ez egészen ősi, a kereszténység felvétele előtti kultúrkinccsünk. Akárcsak a húsvéti szokások, amelyek a régi pogány kultúrából jöttek (termékenységvarázslás) és beleidomultak, beletagozódtak a keresztény kultúrkörbe.

+ Esélyeink, feladataink, útravaló

Lelkünket büszkeség dagasztja e hevenyészett felsorolás után. Jogosan. Zrínyivel együtt joggal mondhatjuk: „egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók!”

De különbek sem!

Bármelyik nép gyermeke is áll neki, hasonló listát maga is össze tud írni.

S ne tévesszen meg senkit az sem, hogy az előbb felsoroltakat a magyaroknak köszönheti a világ. A világ ugyanis nem köszön meg semmit. Nem is igen tartja számon, ki fia-borja is az illető neves ember. S valljuk be őszintén azt is: a magyarság soha nem volt abban a helyzetben - sem társadalmilag, sem politikailag, sem földrajzilag -, hogy diktálni tudott volna Európának.

Egyvalamit azonban tudunk. Át tudjuk venni a másik nép kulturális értékeit és saját magunk arcára, saját ízlésünk szerint átformálni azokat. S, ha a Nyugat találkozik ezzel a - különös, de számára mégiscsak valahonnét ismerős - kultúrával elismeri és befogadja azt. Mi úgy tudjuk, hogy tipikus magyar katonadal a „Gábor Áron rézágúja”. Nos a dalam eredetileg egy lassú ütemű ír gyászdal motívuma. Akárcsak a tipikus magyar népdal, „Az árgyelus kismadár”, amely pedig eredetileg francia népdal. A magyarokhoz jöve erre ismer rá az ír és a francia, s ettől válik az fontossá számára.

Ebben vagyunk tehát különlegesek. Ha meg tudjuk őrizni saját kultúránkat, akkor van mihez képest befogadni a másik kultúrát; s van, aminek segítségével át tudjuk azt alakítani saját képünkre. Ezért fontos a magyarság kultúrája Európának! Hogy rajta keresztül tükörbe nézhessen! Sebő Ferenc mondja: *„Ha Európa kíváncsi a múltjára, jöjjön Magyarországra!”*

Ehhez persze egyrészt önmagunkat kell ismerni. Másrészt Európát.

*

Keletről jöttünk és nyugatra tartottunk. Furcsa nép vagyunk.

Azt mondják: a nyugati ember gyorsan halad, de nem lát. A keleti ember lassú, de jó lát. Ha a nyugati a nyakába venné a keletit: gyorsan haladhatna, és közben látna is.

Mi nyakunkba vettük saját magunkat! Itt vagyunk!

Győrffy István (1939):

„A néphagyomány tart meg bennünket magyarnak, s a nemzetközi műveltség tesz bennünket európaivá. Ha azonban csak az európaiságra törekszünk, lehetünk nagyműveltségű népek, de minél hamarabb megszűnünk magyarok lenni. Beleolvadunk abba a nagy nyugati nemzetbe, melynek a műveltséghatását legkönnyebben elfogadjuk...

A néphagyomány nagy nemzetfenntartó erején kívül szükségünk van a magasfokú nyugati művelődés minden vívmányára. A néphagyománynak emellett azt a szerepet szánjuk, hogy minden vonalon alapjául szolgáljon a magasabbrendű művelődésnek, de annak ne csak színt, hanem belső tartalmat is adjon.”

A magyarság két és fél évezrede önmagát külön népnek tartja. 1100 éve itt él Európában, a Kárpát-medencében, ahol mindenki más nyelven beszél. A népek vándorlásának keresztútján, mintegy a mérleg nyelve volt és ebbe nem pusztult bele, és ebbe nem pusztult bele, sőt, a sok vihar közepette megmaradt.

Egységes a nyelvünk, egységes a népi és hivatásos műveltség. Az a műveltség, amely európai megjelenésünk óta Európához köt bennünket (vallás, eszme, művészeti stílusáramlatok). A magyarság Európa kicsiben. Közvetítő szerepünk nemcsak a múlté. Európa nyugati részén az egységesülés és kiegyenlítődés folyamata zajlik, míg keleti részén most zárul az önálló nemzetállamok kialakulása. E két folyamat között mi vagyunk a híd. De híd lehetünk a vallási különbségek kiegyenlítődése terén is. 2000-ben történt, hogy a görög katolikus egyház szentjei közé vett fel egy római katolikus vallásút, ráadásul egy szentet. Ez az ember a mi Szent Istvánunk.

Eötvös József (1851)

„Valamint a természet az egyesest különféle tehetségekkel ruházta fel, s valamint azok az egyesnek viszonyaihoz képest különbözőleg fejlődnek ki, úgy van ez a népekkel is. Ezen különbség az, mit e szóval nemzetiség kifejezünk.

Erejének és tehetségeinek szabad kifejllesztésére egyenlő joggal bír minden egyes, amennyiben ez másoknak szabad kifejlődését nem akadályozza. Ugyan-ezen jog illeti meg mindenik nemzetiséget, s ebben áll nemzeti jogosultsága. Ez azon jog, melyet önálló egyéniségtől, legyen az fizikai vagy erkölcsi személy, megtagadni nem lehet, s addig, míg valamely nép mint önálló egyéniség lép elénk, jogosultságának köre iránt nem lehet kétség.”

Emelt fővel várjuk hát, míg Európa ráeszmél: 1100 esztendő óta itt vagyunk!

